

Teatrul Național "I.L.Caragiale" în secolul XXI

**Reforma instituțională
în cinci stagiuni**

Ion Caramitru

Vreme de mai bine de 150 de ani, cu rare excepții, instituția Teatrului Național a fost ținta permanentă a criticilor de tot felul. Perioada comunistă a fost excepția cea mai notabilă. În plan formal, firește. Controversele informale erau la fel de animate cu cele găzduite cândva în presă necenzurată.

Niciodată repertoriul nu era la înălțimea cerințelor. Angajarea actriței X dovedea lipsă de gust, iar aducerea actorului Z era o decizie îndoielnică. Directorii de scenă își făceau cap, iar scenografi aruncau banii pe fereastră. Adevărata artă era cultivată în teatrele particulare, iar directorul... ar fi făcut mai bine să-și dea demisia.

Firește, au existat și stagioni în care prestigiul literar al câte unui director să atenueze vehemența atacurilor, ori spectacole cvasiunanim acceptate care să dovedească irefutabil virtuțile unui Teatru Național, pe bani publici și în beneficiul publicului.

Una peste alta, Teatrul Național a fost, este și va rămâne o instituție lăudată, contestată, aplaudată, hulită, invidiată, respectată, injuriată, iubită, disprețuită, dorită, căutată, detestată.

Ultima oră

453 de posturi în schemă.

98 de actori angajați cu contracte de muncă – dintre care, 38 prin cumul cu pensia.

58 de actori angajați cu contracte de colaborare.

Anul 2004 a cumulat doar 8 premiere.

În prezent, Teatrul Național "I.L. Caragiale" nu se distinge ca "prima scenă țării". El nu se poate identifica nici cu o politică repertorială consecventă de promovare a dramaturgiei române clasice și universale, nici cu incursiuni reprezentative în dramaturgia contemporană, nici cu încurajarea experimentului teatral.

În ultimii ani, Teatrul Național a apărut mai degrabă ca un

primitor de oferte întâmplătoare, decât un comanditar care trebuie să știe ce vrea și ce poate să susțină. De asemenea, așa cum a dovedit controlul efectuat recent de Ministerul Culturii și Cultelor, vechea conducerea a acestei instituții a răspuns mai mult comandamentelor politice de tip propagandistic decât nevoilor reale ale publicului și creatorilor.

**Înainte de orice,
Teatrul Național este
un teatru.**

Ca oricare alt teatru de repertoriu. Are o trupă de actori, are mai multe săli de spectacole, are ateliere, echipe de întreținere, pompieri, personal auxiliar, ș.a.m.d. Totul la dimensiuni ușor exagerate, un gen de complex de producție teatrală.

Teatrul Național, însă, este o instituție reprezentativă pentru cultura națională și, în consecință, un soi de vitrină a culturii oficiale, un loc de expunere a politicii culturale aflată la putere. Ceea ce explică în bună măsură și faptul că se află permanent în centrul atenției tuturor.

Oamenilor de teatru le place să spună că orice teatru e un fel grădiniță de copii. Copilașii își amuig unul altuia rolurile, se încalără din te miri ce și se împacă te miri cum, se părăsc și se laudă peste măsură unii pe alții, dar și pe ei înșiși. Ei bine, în cazul Teatrului Național "grădinița" are mai bine de 100 de copii aflați în grija a vreo 350 de bone, îngrijitoare, educatoare, surori, frați, și contrați – fără a mai pune la socoteală mame de părinți, prieteni, nepreteni, specialiști, amatori și trecători care se interesează neîncetat de ursita alintașilor soartei.

Să tot fi director la o asemenea "super-grădiniță"!

Ce este un teatru?

Ca temă de arhitectură, construcția unui teatru este una dintre cele mai complexe și solicitante lucrări. Scenă și culisele ei, sala teatrului, atelierele de producție, zona de recepție a publicului – sunt tot alătea entități distincte funcțional care trebuie să se armonizeze într-o singură clădire ce are și un rol reprezentativ într-un for public.

Pe de o parte avem de primit un public ce trebuie treptat extras

din cotidian pentru a fi condus către receptarea unei ficțiuni. Pe de altă parte avem de acomodat cerințele unor creatori ce acționează în grup pentru împlinirea unui act artistic, cu necesitățile serviciilor de producere a accesoriilor materiale ale spectacolului – iar producția teatrală este întotdeauna un unicat. La toate acestea se adaugă necesitatea asigurării a nenumărate condiții pentru ca aglomerarea a sute de persoane într-o singură încăpere să fie ferită de accidente de tot felul. Fluxurile spectatorilor, creatorilor și cele productive trebuie separate și securizate. Iar întreaga clădire trebuie să fie reprezentativă pentru genul de instituție pe care o adăpostește, cât și pentru comanditarul ei.

Mi-am permis acest excurs pentru că, fără discuție, orice director de teatru trebuie să știe, să înțeleagă și să respecte această multitudine de funcțiuni și obligații.

Noua clădire a Teatrului Național

După ce rămăsese fără sală după bombardamentele germane din august 1944 și a funcționat aproape 30 de ani în condiții improvizate, în anul 1973 Teatrul Național i se punea la dispoziție o clădire nouă și relativ bine dotată tehnic. Două scene de dimensiuni diferite: una de mari proporții și complexe instalații de scenă, alta de proporțiile unei săli de teatru normale, de aproape 600 de locuri, cu o scenă polivalentă (italiană, elisabetană, arenă). Ulterior inaugurării, la sugestia oamenilor din teatru, la nivelul inferior sălii mici a teatrului a fost amenajată sala Atelier.

Clădirea arhitecților Horia Maicu, Romeo Balea și Nicolae Cucu era, la origine, o construcție îndrăznească și a displicut profund cuplului Ceaușescu. În 1984 clădirea Teatrului Național era ascunsă de bomboniera semnată de arhitectul Cezar Lăzărescu.

O parte din garajul clădirii devenea o nu prea reușită sală Amfiteatru, cu o mică scenă pînten și dotări minimaliste. În compensare pentru atribuirea sălii polivalente Teatrului de Operetă, rămas în 1985 fără sediu prin demolarea clădirii de pe Splai.

Introducerea Operetei în clădirea Teatrului Național "I.L. Caragiale" a scindat spațiile, utilitățile funcționale și administrarea clădirii. La toate acestea se adăuga și aparțința Oficiului de Expoziții în nou apărutele spații din "bomboniera" tovarășului Cezar Lăzărescu.

Un studiu realizat în anul 2004 relevă că "bomboniera" prezintă un imens risc seismic.

**Sala polivalentă a
Teatrului Național
trebuie restituită
Teatrului**

Cea mai grea lovitură dată Teatrului Național rămâne mutarea silită a Operetei în sala polivalentă. Cea mai ofertantă sală a Teatrului Național a fost "răpită" și se degradează sistematic, pentru simplul fapt că Puterea, de la Ceaușescu încoace, nu găsește o soluție pentru Teatrul de Operetă. Ultima "realizare" este incendiul din 3 ianuarie 2005. "Poladministrarea" clădirii a contribuit serios la agravarea sinistrului: clădirea a fost gândită ca un lot, la fel și sistemele de avertizare și stingere a incendiilor. Cu echipe de pompieri diferite, aparținând unor instituții diferite, intervenția inițială a fost ratată, iar pagubele considerabile.

Sala Mare a Teatrului nu e utilizabilă decât pentru spectacole de mare amploare, cu decoruri grandioase și distribuții numeroase. E o scenă "dificil de umplut", cum spun profesioniștii. Celelalte săli ale teatrului, la rândul lor, nu se pretează la orice tip de montare. În consecință, extrem de multe piese clasice sau contemporane sunt "siluite" pentru a se adapta celor trei scene existente, iar "adaptarea" la sala Mare e din capul locului cât se poate de costisitoare presupunând decoruri de foarte mari dimensiuni.

Teatrul românesc al nesfârșitei tranziții

După legea a veche...

Din punct de vedere organizațional, Teatrul Național "I.L. Caragiale" a rămas la nivelul anilor '80. Mai exact, organizarea sa și principiile după care funcționează continuă să fie acelea introduse în România de tancurile sovietice. Angajații

instituției sunt lefegii ai statului, salarizați după o grilă bugetară modestă, la lefurile lor adăugându-se un procent de circa 40% pentru "importanța națională" a activității lor. Acest procent stârnește invidia celorlalți "lefegii" ai statului dar, prin lipsa unor departajări semnificative între cei care lucrează bine sau foarte bine și cei care lucrează prost ori de loc, efectul a fost mai degrabă demotivarea artiștilor. Instituțiile publice de spectacole sunt percepute de angajații lor ca instituții create pentru a le oferi statutul de salariați pe viață. Cu salarii modeste, dar sigure, și colaborări cu alte instituții care să le rotunjească veniturile.

La nivelul unui oraș cu mai multe teatre, Bucureștiul a ajuns să aibă teatre fără personalitate distinctă: aceiași actori mai buni joacă în mai multe teatre. Puținii regizori angajați permanent nu mai au șansa cosgularii unor trupe, iar tehnicienii de calitate s-au împuținat până la dispariție și nimeni nu se preocupă de calificarea altora.

Avem de a face cu o formă care și-a pierdut conținutul, iar efectul cel mai îngrijorător este scăderea continuă a competitivității teatrului românesc în ansamblu.

După legea nouă...

Legea nr. 504/2004 a anulat, în linii mari, legislația perioadei comuniste, dar pașii în direcția unei reformări a sistemului referențial în care funcționează instituțiile publice de spectacole sunt mai degrabă mărunți.

Teatrele se bucură de autonomie în alegerea repertoriului, dar sunt în întregime dependente de subvenții mediocre, atât la nivel local, cât și la cel național. Capitalul privat nu pare încă dispus să sprijine semnificativ cultura. Posibilitatea finanțării "incrucșate" a unor proiecte cultural-artistice există, deocamdată, doar în textul legii.

Legea a reintrodus posibilitatea contractelor pe durată determinată, dar perioada în care noul cod al muncii s-a impus a preschimbat toate contractele în contracte pe durată

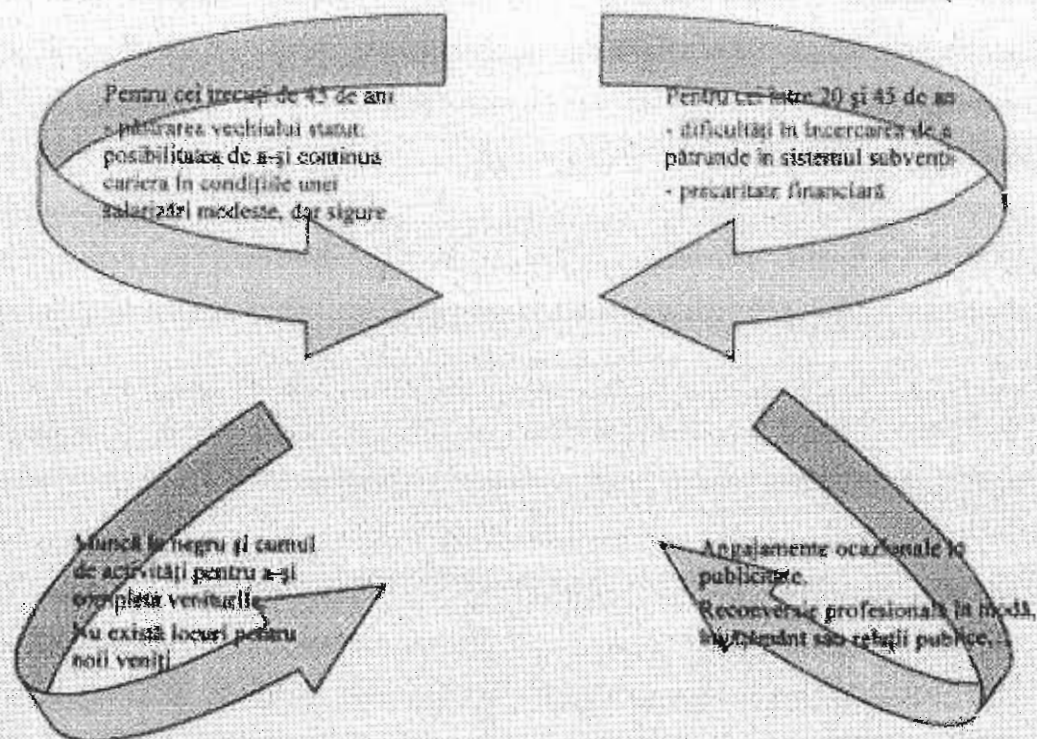
nedeterminată.

În sfârșit, Legea nr. 504/2004 se ocupă doar de instituțiile publice de spectacole, ceea ce lasă oarecum în voia soartei lumea emergentă a companiilor private, statutul lor, precum și statutul profesiunilor artistice în general.

**Legea cea nouă, care
trebuie revizuită...**

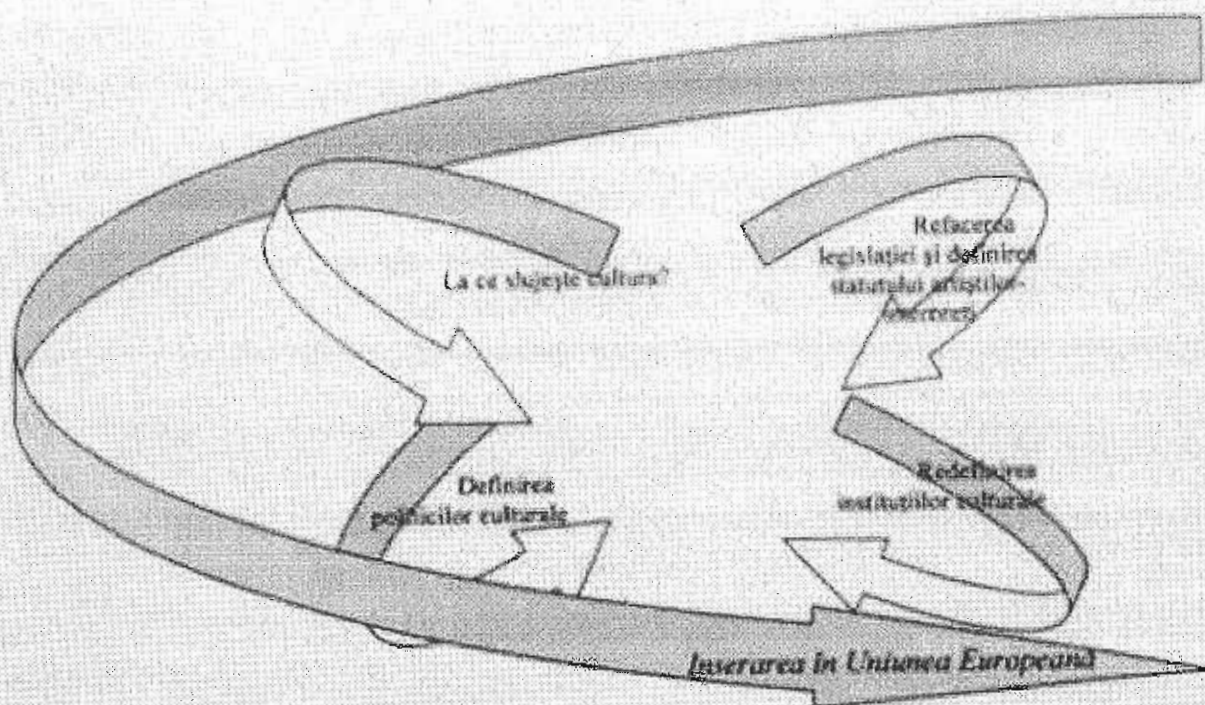
Legea nr. 504/2004 va trebui, într-un fel sau altul, revizuită. Pârghia cea mai importantă a reformării instituțiilor de spectacole și concerte ar fi schimbarea sistemului de salarizare. Așa cum sunt ele stabilite în prezent, salariile din teatre aduc mai mult a sinecură. Ele nu sunt corelate cu contribuția reală la funcționarea instituției a celui angajat. Actuala filozofie a salarizării din teatre – instituții ce se deosebesc fundamental de orice alte instituții bugetare – transformă toți angajații în funcționari. Va trebui imaginată o modalitate mult mai flexibilă de remunerare, total diferită de cea existentă.

Legiuitorii vor trebui să rezolve și statutul "intermitenților" – pentru a prelua termenul utilizat în Franța – adică acela al artiștilor angajați pe proiecte, ori preponderent pe contracte cu durată determinată. O dată ameliorată protecția socială a artiștilor de tot felul, ideea de șomaj artistic va înceta să submineze orice tentativă de reformă.

**Ruptura dintre
generații în contextul
desprinderii de
comunism**

Schema de mai sus ilustrează concis situația artiștilor-interpreți după căderea comunismului în majoritatea țărilor din Europa de Est. Dacă în Cehia, Ungaria, Slovenia și Serbia s-a tins spre o privatizare rapidă a instituțiilor de spectacole și acceptarea legilor de piață, în celelalte țări a continuat subvenționarea teatrelor și păstrarea de către artiști a statutului de funcționari ai statului. Este ceea ce s-a întâmplat și în România. Mai mult chiar: în contextul unor pensii mizere, din respect pentru artiștii care au slujit o viață întreagă scena, majoritatea directorilor de teatru s-au străduit să le prelungească în fel și chip statutul de angajați. Legea nr. 118/2001 pentru instituirea indemnizației de merit a început, din anul 2004 să compenseze financiar situația pentru 145 de artiști de teatru trecuți de 60 de ani.

**Din perspectivă
evropinească**

Din perspectiva aderării României la Uniunea Europeană, anul 2007 ar trebui să găsească teatrele noastre pe picior de egalitate instituțională cu cele din restul uniunii. La nivel legislativ, problematica inserării lor este aproximativ cea prezentată în schema de mai sus.

Teatrul Național este dator să-și construiască în cel mai scurt timp vocația europeană, iar acest obiectiv se va afla între prioritățile reformării activității sale curente.

În paralel cu reforma structurală a instituției, programele și proiectele artistice ale teatrului vor trebui să susțină această deschidere, pe de o parte prin înscrierea în repertoriu a unor titluri care să ofere publicului român valori reprezentative ale culturii spațiului european, iar pe de altă parte prin efortul de a itinera spectacolele importante ale teatrului – și în primul rând piesele românești – prin schimburi culturale și turnee oficiale în țările Europei.

Deși vizează un alt spațiu european (Turcia, Slovenia, Grecia, Serbia, Macedonia, Croația, Bulgaria, Cipru, Republica Moldova), inițiativa fostei conduceri, "Clubul teatrelor Naționale din Europa de Sud-Est" (2003), poate fi reluată și continuată cu efecte

pozitive de imagine în afara hojarelor țării, nu numai pentru Teatrul Național "I.L. Caragiale", dar și pentru România.

Reforma

Evaluarea stării de fapt

La nivel organizațional, reformarea activității presupune parcurgerea unor etape bine stabilite. Prima etapă este *evaluarea*. Un tip de evaluare este și cea realizată de echipa de control a Ministerului Culturii și Cultelor la începutul acestui an. Ea este pertinentă în ceea ce privește înscrisurilor verificate, anunțate cifre de control și observații referitoare la respectarea legalității. Ea va trebui, însă, completată de o analiză atentă a modului în care funcționează și relaționează compartimentele, a eficienței lor. De pildă, în raport cu observația că în ultimii ani s-a recurs adesea la externalizarea unor servicii aferente producției de decoruri și costume, ar fi destul de simplu să concluzionezi că serviciile de producție trebuie externalizate în întregime, iar atelierele teatrului concesionate. O asemenea decizie nu este una pur și simplu economică, are implicații extrem de importante în bunul mers al teatrului și nu s-ar putea lua decât ca urmare a studieri atente a tuturor consecințelor posibile.

E ușor de înțeles că *evaluarea se face în timp* și că această evaluare, de la un departament sau serviciu la alt departament sau serviciu, poate dura între 30 și 90 de zile.

Evaluarea realizată de noua conducere în raport de obiectivele pe care și le-a stabilit va conduce la *elaborarea unui sistem de decizii*. Fiind vorba de *un sistem*, e de la sine înțeles că elaborarea lui va dura măcar 30 de zile.

Aplicarea reformei

Ajungem, așa dar, la *aplicarea reformei*. Ea presupune etape și, în funcție de rezultate, reevaluări periodice.

Durata aplicării unei reforme de principiu a Teatrului Național va depăși întinderea a trei stagiuni și va depinde, în bună măsură, de